

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

на тему: «**Кон'юнктура світового ринку нафти**»

Виконав:
Кочерга Михайло Олександрович

Харків 2021

ЗМІСТ

1. Товарознавча характеристика нафти	3
2. Основні виробники нафти	3
3. Основні експортери нафти	6
4. Основні імпортери нафти	8
5. Рівень і динаміка цін, темпи інфляції, прогноз	10
6. Ступінь конкуренції на ринку нафти	11
7. Ємкість ринку нафти	13
8. Найбільш часто вживані форми і методи торгівлі нафтою	14
9. Міжнародні організації, що регулюють ринок нафти	16
10. Тенденції функціонування ринку нафти	16
11. Перспективи розвитку ринку нафти	18
12. Україна на ринку нафти	19
Підсумкова таблиця за результатами дослідження ринку нафти	22
Список використаних джерел	23

1. Товарознавча характеристика нафти

Нафта є горючою корисною копалиною, що являє собою густу оліїсту рідину чорного, бурого або темно-коричневого кольору. У безпосередньо сирому вигляді нафта практично не використовується – натомість переробка нафти дає змогу отримувати, зокрема, бензин, керосин, дизельне пальне, синтетичний каучук, пластмаси тощо.

Існують безліч класифікацій нафти – за вмістом сірки, складом дистилятної частини, вмістом смол, густиною тощо. У нафтовій промисловості та міжнародній торгівлі найчастіше застосовується класифікація нафти за місцем видобутку, густиною та вмістом сірки, тобто поділ нафти на марки або сорти. Найбільш відомими є т.зв. маркерні, або еталонні, сорти нафти, що є основними індикаторами світових цін на нафти, тобто ціни на еталонні сорти нафти використовуються під час встановлення цін на інші сорти нафти на світовому ринку.

До маркерних сортів нафти, що є стандартом для світових цін на нафту загалом, належать:

- West Texas Intermediate (скор. WTI, відома також як Texas Light Sweet) – марка легкої малосірчистої нафти, що видобувається в штаті Техасі (США). Здебільшого використовується для виробництва бензину, що зумовлює високий попит саме на цей сорт нафти, зокрема, у США та Китаї. Котирування на сорт WTI визначають ціни на нафту переважно на ринках західної півкулі, особливо США, та є орієнтиром для інших сортів нафти. Ф'ючерси на WTI торгуються на Нью-Йоркській товарній біржі (NYMEX) [1, 2];

- Brent (Brent Crude Oil) – марка легкої малосірчистої нафти, схожа за властивостями на нафту сорту WTI, що видобувається в Північному морі. Ціни нафти Brent є базою для формування цін на нафту на ринках Європи і країн ОПЕК та загалом слугують еталоном для визначення котирувань майже 70% сортів нафти на світовому ринку, зокрема марок російської нафти Urals і Siberian Light. Brent є однією з головних марок нафти, що торгуються на міжнародних нафтових біржах – ф'ючерси на нафту Brent торгуються здебільшого на Intercontinental Exchange (ICE) [2, 3];

- Dubai Crude (відома також як Fatah) – марка середньої сірчистої нафти, яка видобувається в еміраті Дубай (ОАЕ). Котирування на сорт Dubai використовуються виробниками нафти на Близькому Сході для визначення цін у межах експортних контрактів із покупцями з Азіатсько-Тихоокеанського регіону [2].

На світовому ринку нафти як основна одиниця вимірювання об'єму нафти використовується барель – зокрема, ціни на основні світові марки нафти встановлюються саме в доларах за барель.

2. Основні виробники нафти

Наразі нафта виробляється (видобувається) 51 країною світу. Основними регіонами світу, у яких видобувається нафта, є Північна та Латинська Америка,

Східна Європа та Євразія, Західна Європа, Близький Схід, Африка, Азія та Тихий океан (рис. 1):

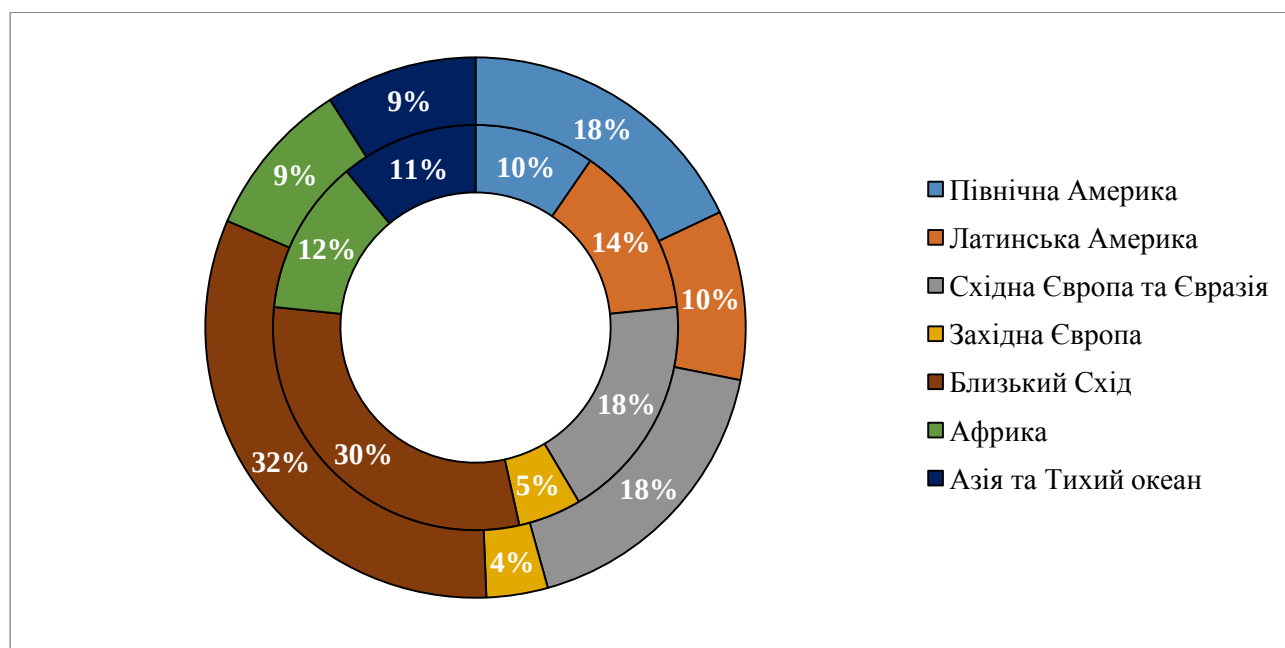

Рис. 1. Питома вага регіонів світу у світовому виробництві нафти у 2010 р. (внутрішнє кільце) та 2019 р. (зовнішнє кільце).
Джерело: складено автором за матеріалами: [4, 5]

Згідно з даними Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК), найбільші обсяги виробництва нафти у 2019-му році припадали на такі регіони, як Близький Схід (32%), Східна Європа та Євразія (18%), Північна Америка (18%) – 68% світового виробництва нафти загалом.

Слід зазначити, що протягом 2010-2019 рр. суттєво зміцнила позиції в контексті світового виробництва нафти саме Північна Америка, збільшивши власну частку з 10% у 2010 р. до 18% у 2019 р. та ставши одним із провідних регіонів світу з погляду нафтовидобування сьогодні; водночас зменшилася питома вага у світовому виробництві нафти Латинської Америки, Африки, Азії та Тихого Океану, Західної Європи.

Упродовж 2010-2019 рр. світовий ринок нафти зазнав певних змін щодо питомої ваги головних виробників нафти (рис. 2, 3).

По-перше, якщо в 2010-му році 2/3 світового виробництва нафти припадали на 12 країн, то в 2019-му році аналогічна частка світового виробництва нафти була забезпечена лише 8 країнами, що свідчить у певному сенсі про монополізацію світового виробництва нафти.

По-друге, протягом останніх 10 років Сполучені Штати Америки суттєво наросили обсяги видобутку нафти (з 8% у 2010 р. до 16% у 2019 р.), що, з одного боку, пояснює зміцнення позицій регіону Північної Америки на світовому ринку нафти як виробника та, з іншого боку, зробило США лідером із виробництва нафти на світовому ринку, що зумовлено високим попитом на нафту в країні – у 2019-му році на США припадало 20,5% світового споживання нафти.

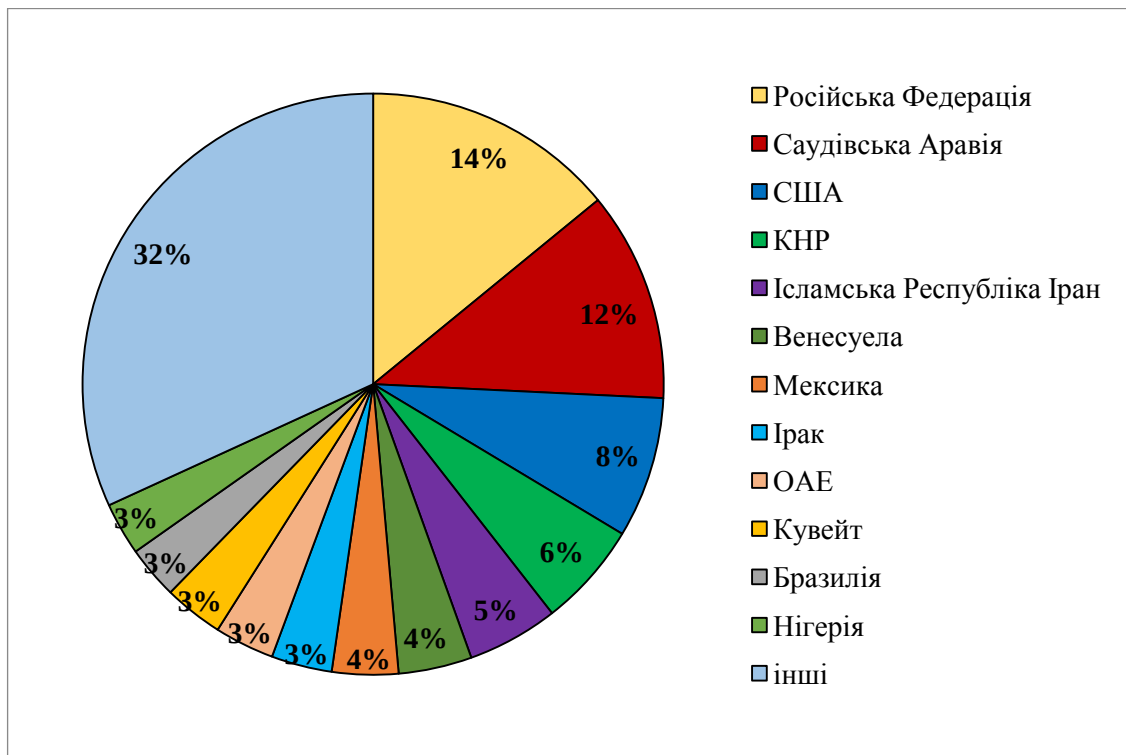

Рис. 2. Питома вага основних виробників нафти у 2010 р.
Джерело: складено автором за матеріалами: [4]

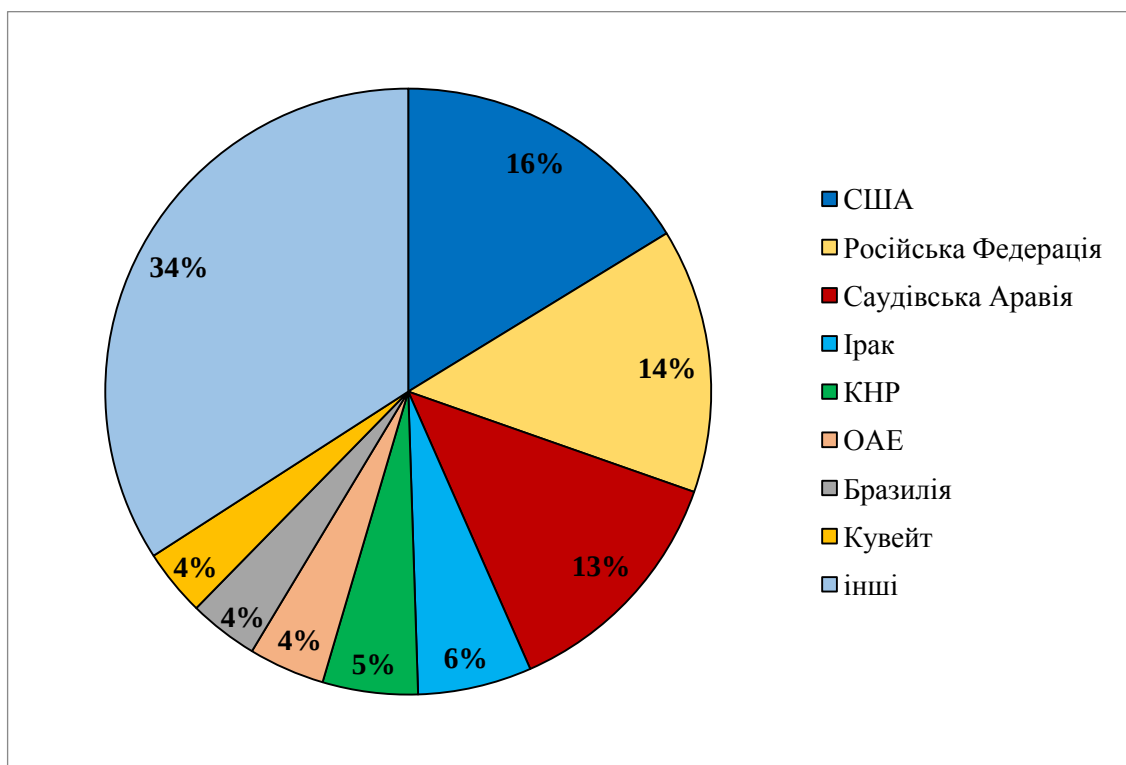

Рис. 3. Питома вага основних виробників нафти у 2019 р.
Джерело: складено автором за матеріалами: [5]

Загалом у 2019-му році головними виробниками нафти на світовому ринку були Сполучені Штати Америки (16%), Російська Федерація (14%), Саудівська Аравія (13%), Ірак (6%), Китайська Народна Республіка (5%), Об'єднані Арабські Емірати (4%), Бразилія (4%) та Кувейт (4%).

Щодо країн ОПЕК, то їхня сукупна частка у світовому виробництві нафти впродовж останніх 10 років дещо знизилася – із 41,9% у 2010 р. до 39,0% у 2019 р. [4, 5].

3. Основні експортери нафти

Відповідно до даних ОПЕК, протягом 2010-2019 рр. найбільші обсяги нафти експортувала Саудівська Аравія – 6644 тис. барелів/день у 2010-му році та 7038 тис. барелів/день у 2019-му році. Загалом динаміка обсягів експорту нафти із Саудівської Аравії та Російської Федерації упродовж останніх 10 років була відносно стабільною (рис. 4):

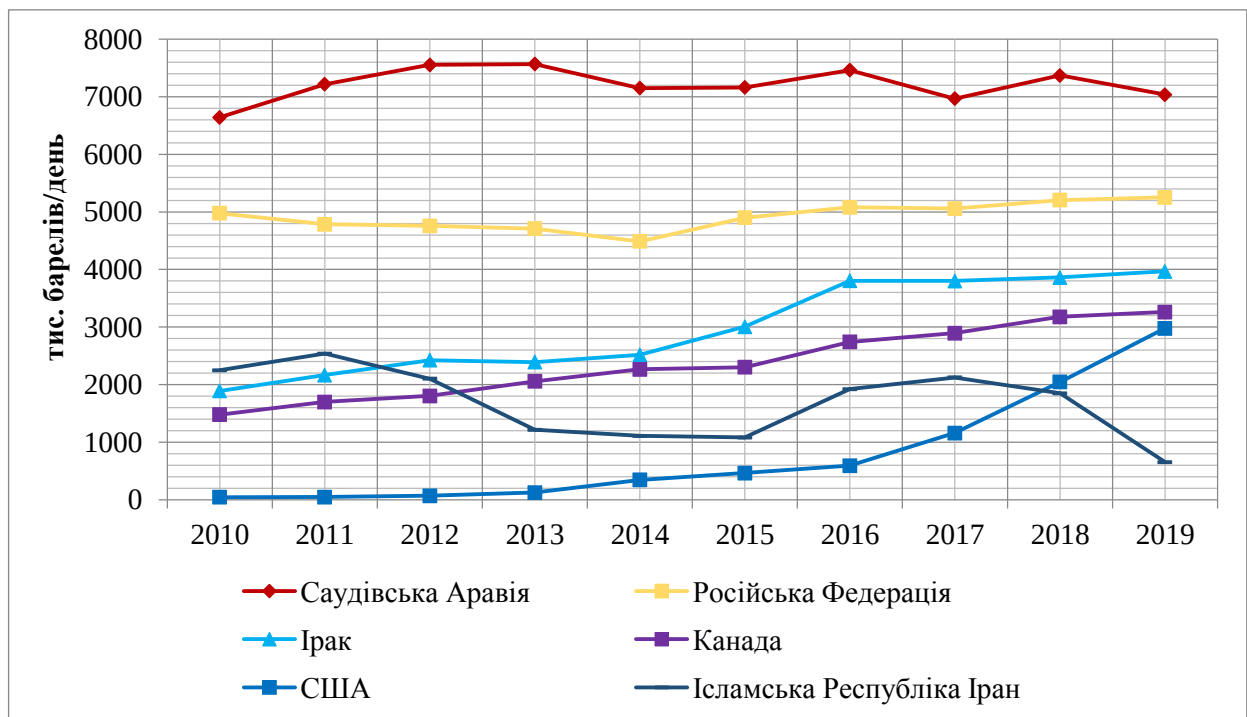

Рис. 4. Динаміка обсягів експорту нафти провідними країнами-експортерами нафти протягом 2010-2019 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами: [4, 5]

Водночас, згідно з рис. 4, протягом 2010-2019 рр. Сполучені Штати Америки драматично збільшили обсяги експорту нафти – з 42 тис. барелів/день у 2010-му році до 2978 тис. барелів/день у 2019-му році. Також суттєво наростили обсяги експорту нафти Ірак та Канада. Щодо Ісламської Республіки Іран, то протягом останніх 10 років країна втратила статус провідного експортера нафти на світовому ринку, зменшивши обсяги експорту нафти з 2248 тис. барелів/день у 2010-му році до 651 тис. барелів у 2019-му році (із частковим відновленням у 2016-2018 рр.), що стало наслідком, зокрема, запровадження західними країнами, особливо США, економічних санкцій проти Ірану у зв'язку з розробкою ядерної та ракетної програм.

Упродовж досліджуваного періоду зазнала певних змін географічна структура світового експорту нафти (рис. 5, 6):

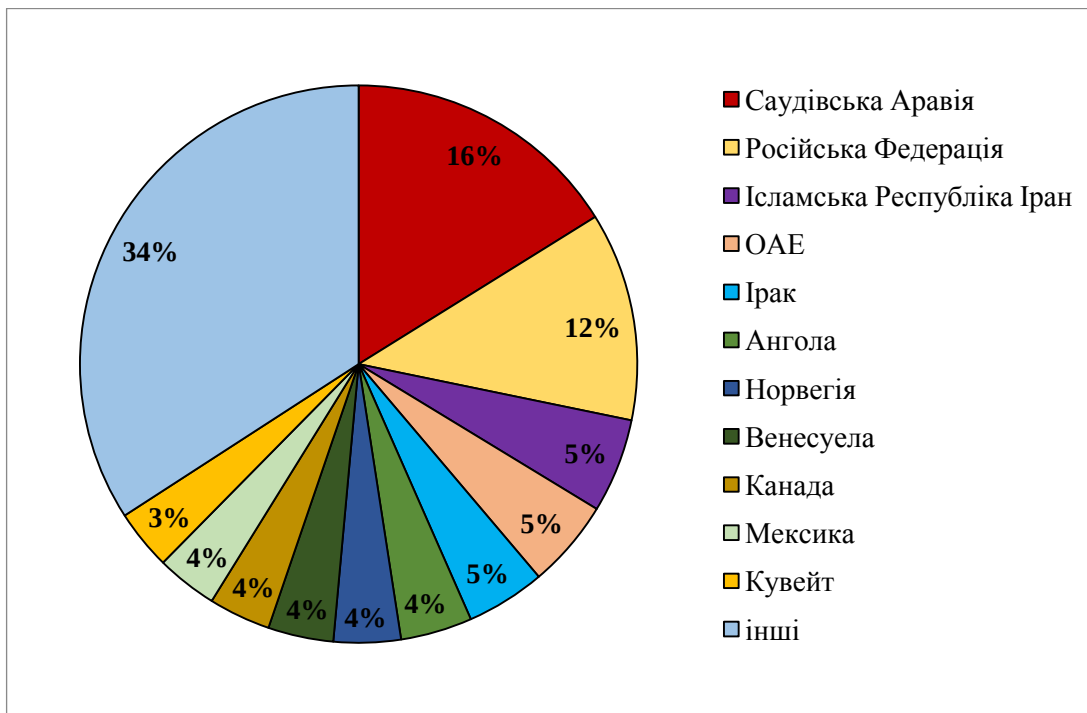

Рис. 5. Питома вага найбільших експортерів нафти на світовому ринку в 2010 р.
Джерело: складено автором за матеріалами: [4, 5]

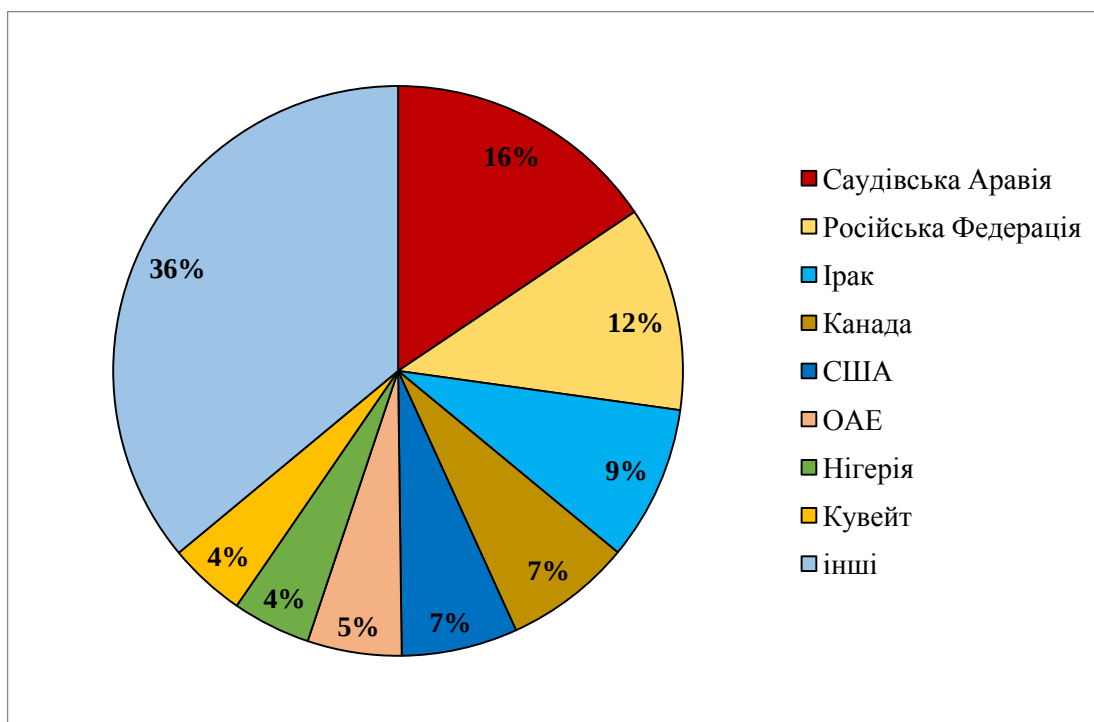

Рис. 6. Питома вага найбільших експортерів нафти на світовому ринку в 2019 р.
Джерело: складено автором за матеріалами: [4, 5]

З огляду на рис. 5 та 6, якщо в 2010-му році 2/3 світового експорту нафти припадали на 11 країн, тоді як у 2019-му році аналогічна частка нафти експортувалася 8 країнами, що також є аргументом на користь монополізації світового ринку нафти.

Крім того, протягом останніх десяти років суттєво наростили частку у світовому експорті нафти Сполучені Штати Америки – фактично з 0% у 2010-

му році до 7% у 2019-му році, що дало змогу США одним із провідних експортерів нафти на сучасному світовому ринку. Також зросла питома вага Іраку, Канади та Нігерії у світовому експорті нафти. Натомість позиції Саудівської Аравії та Російської Федерації як провідних експортерів нафти на світовому ринку залишилися незмінними.

Загалом у 2019-му році головними експортерами нафти на світовому ринку стали Саудівська Аравія (16%), Російська Федерація (12%), Ірак (9%), Канада (7%), Сполучені Штати Америки (7%), Об'єднані Арабські Емірати (5%), Нігерія (4%) та Кувейт (4%).

Щодо країн ОПЕК, то їхня сукупна питома вага у світовому експорті нафти впродовж останніх 10 років помітно знизилася – із 55,4% у 2010 р. до 49,7% у 2019 р. [4, 5].

4. Основні імпортери нафти

Основні імпортери нафти на сучасному світовому ринку являють собою, зазвичай, розвинені країни із різним рівнем забезпеченості нафтою та обсягом виробництва власної нафти, що використовують нафту, зазвичай, для задовольняння постійно зростаючих потреб промисловості.

Так, наприклад, США та КНР, з огляду на рис. 7, є найбільшими імпортерами сирої нафти у світі, однак водночас вони належать до провідних виробників нафти на світовому ринку.

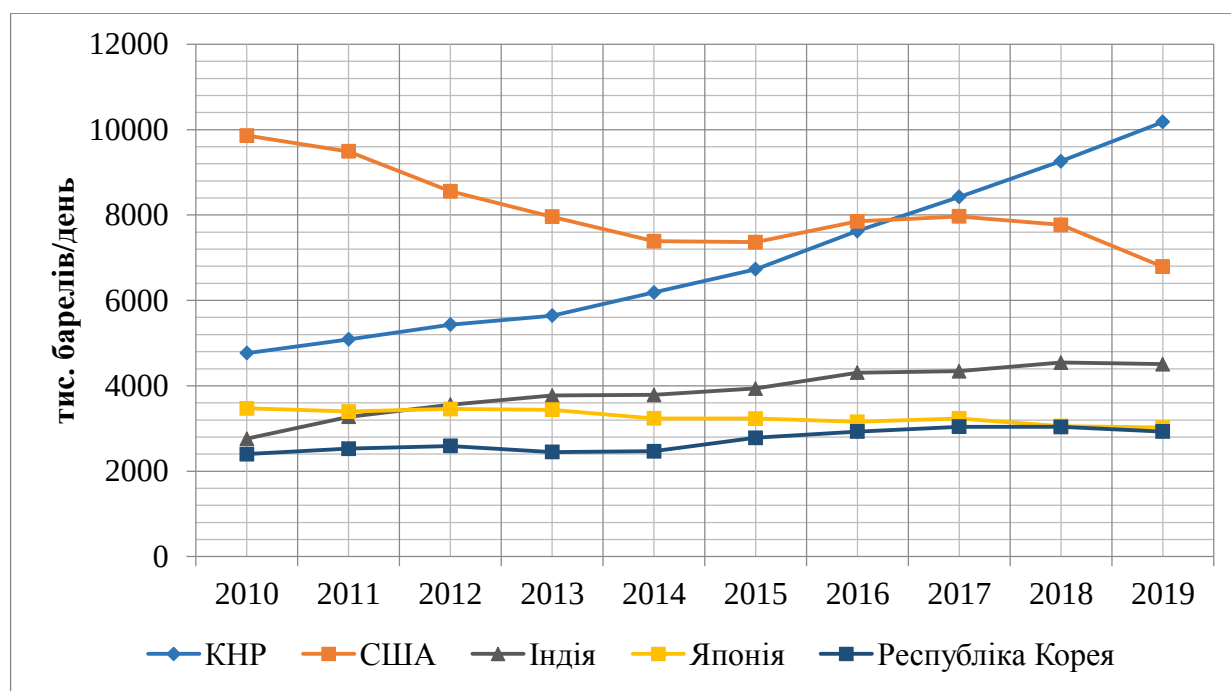

Рис. 7. Динаміка обсягів імпорту нафти найбільшими країнами-імпортерами нафти протягом 2010-2019 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами: [4, 5]

Відповідно до рис. 7, протягом 2010-2019 рр. Китайська Народна Республіка суттєво збільшила обсяги імпорту сирої нафти, а саме з 4767 тис.

барелів/день у 2010-му році до 10180,4 тис. барелів/день у 2019-му році, ставши найбільшим на світовому ринку нафти імпортером. Натомість Сполучені Штати Америки впродовж останніх 10 років обмежили власні позиції на світовому ринку нафти як провідного імпортера нафти, скоротивши обсяги імпорту нафти з 9862 тис. барелів/день у 2010-му році до 6792 тис. барелів/день у 2019-му році. Крім того, спостерігалось певне скорочення обсягів імпорту сирої нафти з боку Японії; водночас помітно наростила обсяги імпорту нафти Індія. Динаміка обсягів імпорту нафти Республікою Корея протягом досліджуваного періоду була відносно стабільною.

Згідно з рис. 8, упродовж 2010-2019 рр. перелік 10 найбільших на світовому ринку імпортерів нафти, на які в 2010-му році припадало 70% світового імпорту нафти, а в 2019-му – 73%, залишився незмінним, проте спостерігалася помітна зміна частки тієї або іншої країни-імпортера у світовому імпорті нафти.

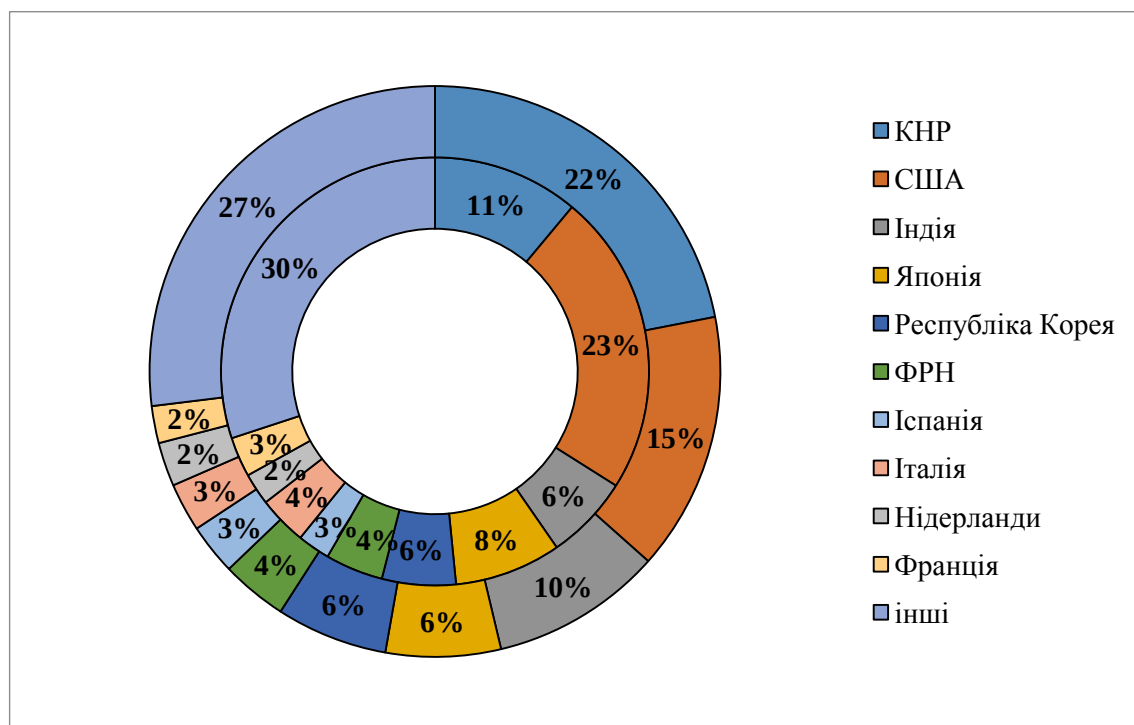

Рис. 8. Питома вага найбільших імпортерів нафти на світовому ринку в 2010 (внутрішнє кільце) та 2019 (зовнішнє кільце) рр.
Джерело: складено автором за матеріалами: [4, 5]

Так, протягом останніх 10 років Китай як країна-імпортер удвічі збільшив свою частку на світовому ринку нафти (з 11% у 2010-му році до 22% у 2019-му році), ставши найбільшим імпортером нафти на сучасному світовому ринку. Натомість США суттєво скоротили позиції як імпортера на світовому ринку нафти (з 23% у 2010-му році до 15% у 2019-му році). Водночас спостерігалось збільшення питомої ваги Індії у світовому імпорті нафти. Частки інших провідних імпортерів нафти, зокрема країн-учасниць Європейського Союзу, залишилися незмінними.

Загалом основними імпортерами нафти на світовому ринку в 2019-му році стали Китайська Народна Республіка (22%), Сполучені Штати Америки (15%), Індія (10%), Японія (6%), Республіка Корея (6%), Федеративна Республіка Німеччина (4%), Іспанія (3%), Італія (3%), Нідерланди (2%) та Франція (2%).

5. Рівень і динаміка цін, темпи інфляції, прогноз

Світові ціни на нафту здебільшого характеризуються високим ступенем волатильності, формуючись під впливом значної кількості факторів. Відповідно до даних Світового банку, суттєві коливання світових цін на нафту спостерігалися й протягом останніх 10 років, з огляду на динаміку цін на нафту еталонних сортів Brent та WTI, що слугують основою для визначення цін на більшість інших сортів нафти на світовому ринку (рис. 9):

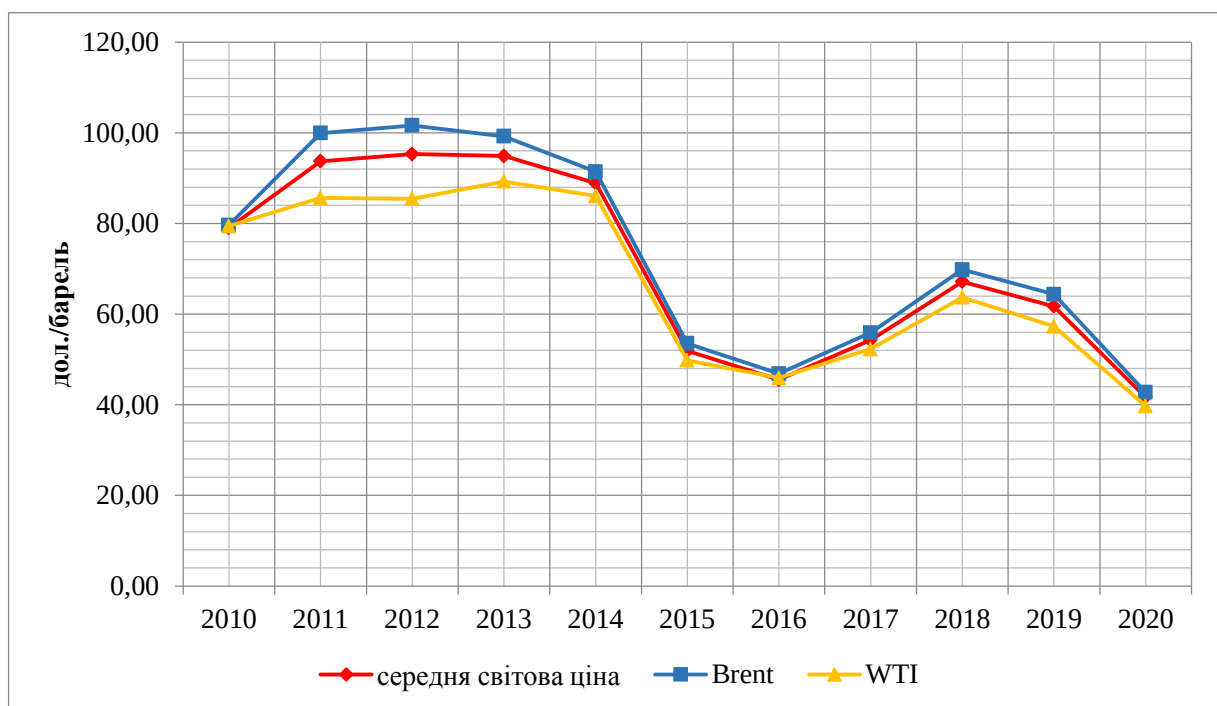

Рис. 9. Динаміка середньорічних цін на еталонні сорти нафти Brent Crude Oil та West Texas Intermediate та середніх світових цін на нафту в реальних цінах протягом 2010-2020 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами: [6]

Так, згідно з рис. 9, протягом 2011-2013 рр. світові ціни на нафту, відновивши власну динаміку після глобальної економічної кризи 2008-2009 рр., залишалися відносно стабільними, коливаючись в межах коридору 93-95 доларів за барель, однак з 2014-го року спостерігалось фактично подвійне падіння світових цін на нафту (у 2015-му році – 51,86 дол./барель), зумовлене загалом надлишком нафти на ринку – через уповільнення світового споживання нафти, збільшення видобування сланцевої нафти в США, відмову країн ОПЕК знизити квоту на видобування нафти тощо. У 2016-2018 рр. світові ціни на нафту частково відновилися до рівня 2010-го року (у 2018-му році – 67,15 дол./барель), проте впродовж 2019-2020 рр. ціни на нафту на світовому ринку

знову зазнали суттєвого падіння, зокрема через пандемію COVID-19 та розрив угоди ОПЕК+ у 2020-му році.

Загалом до основних факторів, що впливають на світові ціни на нафту, належать, насамперед, динаміка собівартості виробництва нафти у нафтовидобувних країнах, а також співвідношення попиту та пропозиції на світовому ринку нафти, що, зі свого боку, визначається темпами росту світової економіки загалом та, зокрема, провідних національних економік світу, рівнем залежності головних країн-споживачів від імпорту нафти, енергоємністю тих або інших економік світу, конкурентоспроможністю інших видів палива, характеристиками світових запасів нафти, обсягами світового виробництва та експорту нафти, політикою ОПЕК щодо регулювання обсягів видобування нафти країнами-членами організації, заходами інших провідних нафтовидобувних держав у нафтовому секторі економіки, застосуванням нових технологій розвідки нафтових родовищ та видобування нафти, рівнем політичної стабільності в головних нафтовидобувних державах та державах-експортерах нафти, тими або іншими глобальними форс-мажорними обставинами, як-от пандемія COVID-19, тощо.

Крім того, світові ціни на нафту відчують помітний вплив операцій біржових спекулянтів із ф'ючерсами на нафту тієї або іншої марки (здебільшого Brent та WTI). Слід зазначити, що в цьому разі котирування на біржі відображають не ціну нафти безпосередньо, тобто реальної, фізичної нафти, а очікування інвесторів щодо її майбутньої вартості – ідеться про т.зв. паперову нафту, тобто ф'ючерсні контракти на нафту, що часто не передбачають поставку фізичної нафти.

Варто зазначити, що відносно точно спрогнозувати динаміку цін на нафту щонайменше у довгостроковій перспективі дуже складно унаслідок непередбачуваного характеру тих або інших факторів, що впливають на ціноутворення на світовому ринку нафти, як-от пандемія COVID-19.

6. Ступінь конкуренції на ринку нафти

Спершу слід зазначити, що, визначаючи частки провідних нафтових компаній у світовому виробництві нафти, доцільно розглядати у цьому разі ОПЕК як єдиного суб'єкта, оскільки, з одного боку, політика щодо видобування нафти спільно координується країнами-членами Організації, а з іншого боку, головні нафтові компанії в країнах ОПЕК є здебільшого державними.

Так, з огляду на рис. 10, станом на 2018-й рік найбільша питома вага у світовому виробництві нафти припадала саме на нафтові компанії країн ОПЕК, зокрема саудівська нафтова компанія Saudi Aramco забезпечила майже 14,5% світового виробництва нафти (рівень видобутку нафти – приблизно 11 млн барелів/день у 2018-му році).

Крім того, помітну питому вагу у світовому виробництві нафти мали російська нафтова компанія «Роснефть» (6%), китайська компанія China National Petroleum Corporation (4%) та американська нафтова корпорація ExxonMobil (3%). Загалом на найбільші з погляду обсягів видобування нафти

нафтові компанії (7) у 2018-му році припадало приблизно 61% світового виробництва нафти.

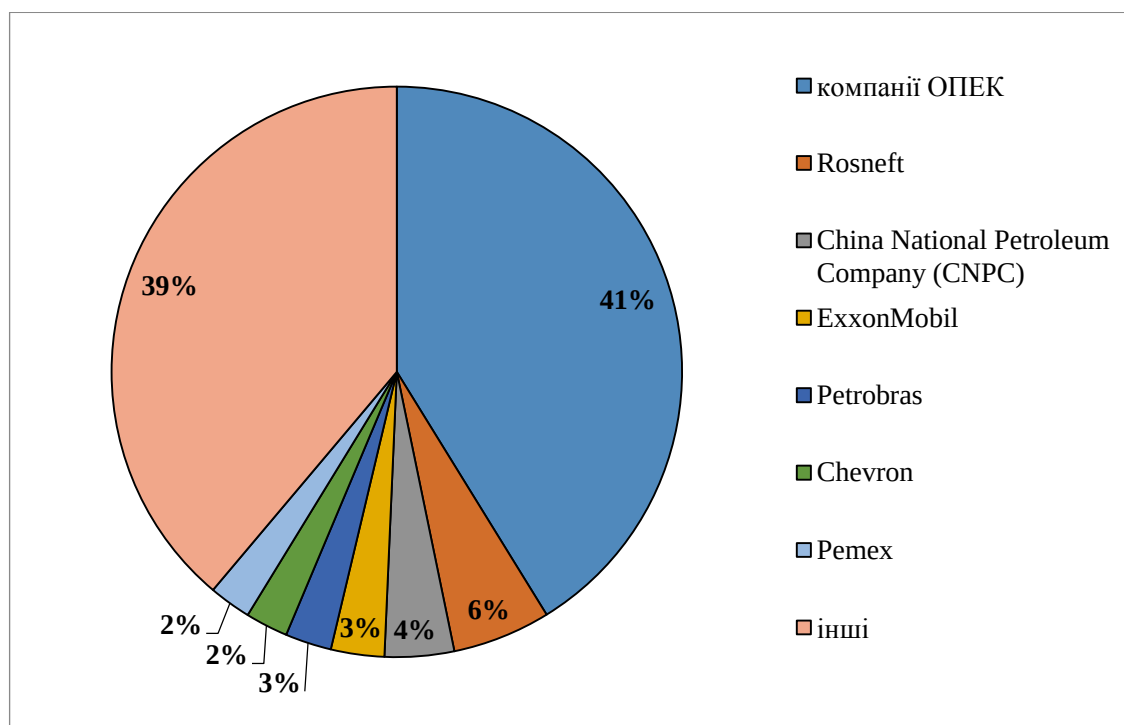

Рис. 10. Питома вага провідних нафтових компаній у світовому виробництві нафти в 2018-му році.

Джерело: складено автором за матеріалами: [5, 7]

Щодо часток найбільших нафтових компаній на світовому ринку нафти з погляду обсягів продажів, то в 2019-му році до лідерів належали китайські державні компанії China Petroleum & Chemical Corporation (13%), China National Petroleum Corp, або CNPC (12%) і PetroChina Co. Ltd. (11%), нафтова ТНК британо-голландського походження Royal Dutch Shell plc. (11%) та Saudi Arabian Oil Co., або Saudi Aramco (10%) – загалом 57% світового ринку нафти (рис. 11).

Згідно з рис. 11, у 2019-му році індекс концентрації на світовому ринку нафти (CR), з урахуванням часток вищезазначеної «п'ятірки» нафтових компаній та транснаціональної нафтової компанії BP plc. (8%) та американської нафтової корпорації Еххон Mobil Corp. (8%), становив 73%. Отже, станом на 2019-й рік 7 провідних нафтових компаній охоплювали майже 3/4 світового ринку нафти.

Крім того, індекс Герфіндаля-Гіршмана, що слугує для оцінки конкуренції на ринках та ступеню монополізації тієї або іншої галузі й розраховується за формулою

$$HHI = \sum_{i=1}^n \left(\frac{x_i}{X} \times 100 \right)^2,$$

де ННІ – індекс Герфіндаля-Гіршмана, x_i – частка i -ї компанії на ринку, X – загальна ємність ринку, що дорівнює сумі участі кожної компанії на ринку, та n

– кількість компаній на ринку, для світового ринку нафти у 2019-му році становив 1109 [розраховано автором за матеріалами [8, 9].

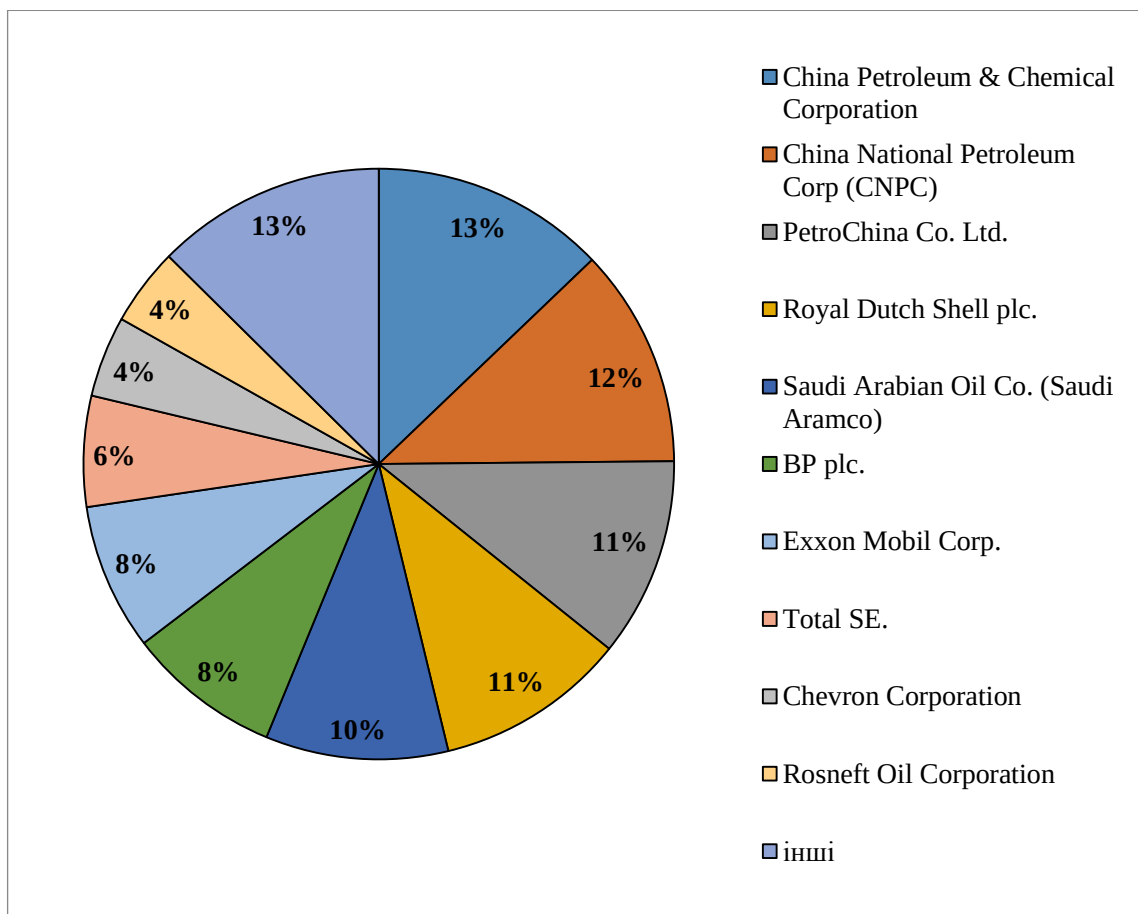

Рис. 11. Частки провідних нафтових компаній на світовому ринку нафти за обсягом продажів у 2019-му році.

Джерело: складено автором за матеріалами: [8, 9]

Загалом усі згадані вище спостереження дають підставу зробити висновок про те, що з погляду типу ринкової структури сучасний світовий ринок нафти, незважаючи на велику кількість основних гравців – нафтових компаній (як панівних, так і тих, що не демонструють критичний рівень ринкової влади), являє собою розпливчату олігополію, у межах якої відсутня чітка співпраця між провідними виробниками/експортерами нафти, має місце короткострокова присутність на ринку чіткого лідера (в особі ОПЕК, особливо Саудівської Аравії, Російської Федерації або Сполучених Штатів Америки, наприклад), а ціноутворення є здебільшого ринковим та подекуди відбувається на основі монопольних принципів (діяльність ОПЕК як де-факто нафтового картелю, зокрема).

7. Ємність ринку нафти

Відповідно до даних компанії British Petroleum (BP), у 2019-му році обсяг світового виробництва нафти становив 95192 тис. барелів/день, тоді як обсяг світового споживання нафти – 98272 тис. барелів/день (рис. 12):

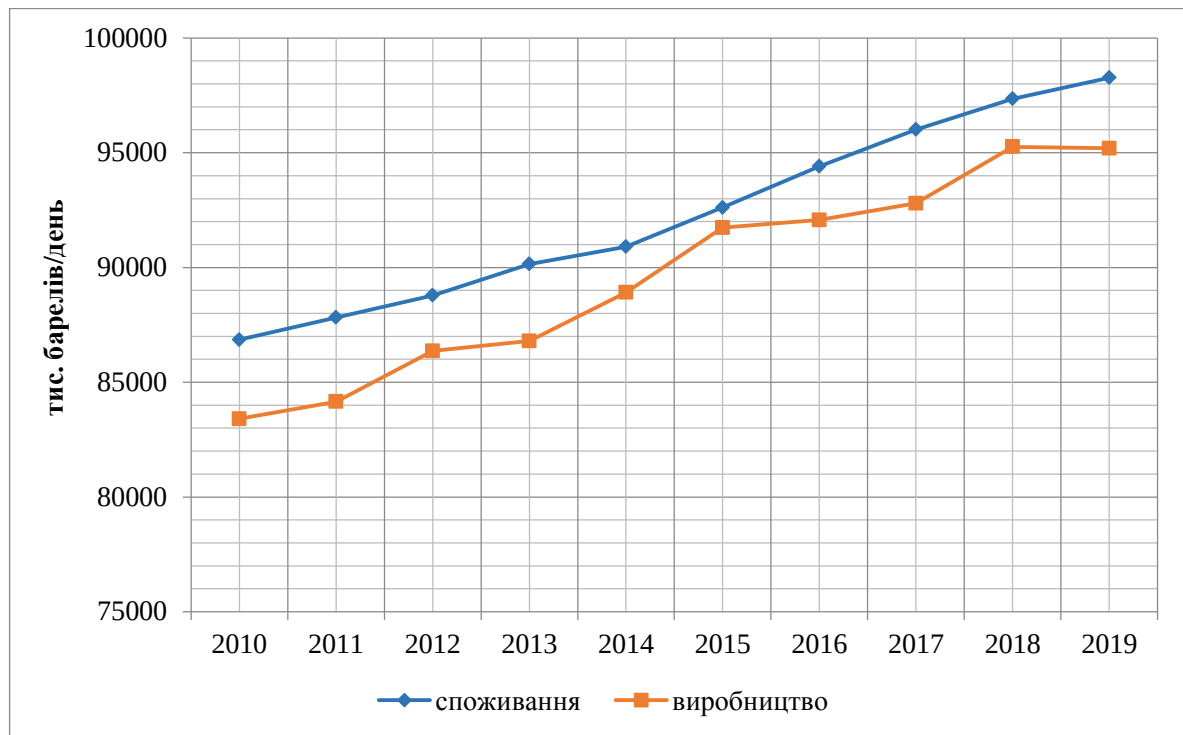

Рис. 12. Динаміка обсягів світового виробництва та світового споживання нафти протягом 2010-2019 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами: [10]

З огляду на рис. 12, протягом 2010-2019 рр. спостерігалася стійка тенденція до зростання обсягів світового виробництва й споживання нафти: рівень світового виробництва нафти зріс із 83409 тис. барелів/день у 2010-му році до 95192 тис. барелів/день; рівень світового споживання нафти – 86856 тис. барелів/день до 98272 тис. барелів/день.

Водночас упродовж останніх 10 років обсяг світового споживання нафти перевищував обсяг світового виробництва, що зумовлено, зокрема, наявністю та використанням нафтових запасів країнами-членами ОЕСР, які входять до Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), що передбачено їхніми зобов'язаннями як учасниць МЕА.

8. Найбільш часто вживані форми і методи торгівлі нафтою

Відповідно до даних TradeMap, протягом останніх 10 років сира нафта залишалася лідером серед товарів, що торгуються на світовому ринку. Станом на 2019-й рік обсяг операцій з купівлі-продажу нафти на світовому ринку загалом становив 841,5 млрд дол. США [11].

Торгівля нафтою, зазвичай, має такі форми: у межах формалізованих торгів на біржі, тобто за ф'ючерсними контрактами, що укладаються на товарній біржі, та за контрактами, зокрема форвардними, укладеними на позабіржовому ринку (непряма форма торгівлі); за контрактами між виробником і споживачем нафти безпосередньо (пряма форма торгівлі).

Слід зазначити, що найбільші обсяги нафти сьогодні торгуються на двох біржових майданчиках – Нью-Йоркській товарній біржі, або NYMEX

(наприклад, нафта марки WTI), та Intercontinental Exchange, або ICE (зокрема нафта марки Brent).

Важливими гравцями нафтового ринку є трейдери. Ці компанії не лише виконують посередницькі функції, зводячи продавців і покупців, а й беруть на себе ризики, що виникають під час транспортування, зберігання та переробки нафти. Вони відстежують ситуацію на ринках, бачать існуючі на них дисбаланси та організовують поставку нафти і нафтопродуктів з одного ринку на інший, отримуючи прибуток.

Слід зазначити, що ф'ючерсні контракти на нафту, які торгуються на товарних біржах, є стандартизованими. Наприклад, ф'ючерс на сиру нафту на Нью-Йоркській товарній біржі Crude Oil Futures Contract Specs (тікер CL) включає контракт на купівлю 1000 барелів нафти за американські долари і центи мінімальною вартістю \$0,01 за 1 барель. Такий ф'ючерсний контракт торгується з 6-ї години вечора до 5-ї години вечора наступного дня на майданчику CME Globex за Нью-Йоркським часом або на годину назад за Чикаго [12].

На відміну від біржового, позабіржовий ринок нафти не має якогось конкретного місця розташування. Власне, позабіржовий ринок нафти являє собою мережу брокерів з усього світу, які за допомогою різних видів комунікації спілкуються між собою та укладають угоди на купівлю або продаж нафти.

Крім того, якщо на біржовому ринку торгуються стандартизовані обсяги нафти, що, зазвичай, становлять 1000 барелів за одним контрактом, то на позабіржовому ринку можливі купівля або продаж будь-яких обсягів нафти (наприклад, залізнична цистерна або ж танкер).

Цікаво, що є компанії, які продають свою нафту виключно за довгостроковими контрактами. Ідеться здебільшого про державні компанії з регіону Перської затоки, як-от, наприклад, саудівська нафтова компанія Saudi Aramco.

Варто зауважити, що нафтові контракти можуть укладатися на різні терміни, а їхні умови періодично переглядаються. Хоча сьогодні котирування нафти фактично диктують біржі, основний обсяг фізичної нафти на світовому ринку продається на спотовому ринку в межах спотових контрактів, які передбачають укладення окремої угоди на кожну поставку та мають на увазі негайну поставку та оплату. У цьому разі період із моменту укладення угоди до поставки нафти залежить від ринку і сорту нафти.

Центрами світової спотової торгівлі сьогодні вважаються Роттердам та Сінгапур.

Вартий уваги той факт, що обсяг реальних поставок нафти за контрактами, укладеними на т.зв. паперовому ринку, не перевищує 2% загального обсягу торгівлі нафтою, а, наприклад, обсяг операцій за ф'ючерсами із західнотехаською нафтою (WTI) більше ніж у 100 разів перевищує середній обсяг фізичного видобутку нафти цього сорту та на 60% – обсяг світового видобутку нафти [13].

9. Міжнародні організації, що регулюють ринок нафти

Головними міжнародними організаціями, що сьогодні регулюють ринок нафти, можна назвати такі: Організація країн-експортерів нафти, Організація арабських країн – експортерів нафти та Міжнародне енергетичне агентство.

Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК) є міжнародною міжурядовою організацією, створеною у 1960 р. низкою нафтовидобувних країн задля спільного регулювання квот на видобуток нафти. Головною метою ОПЕК є координація та імплементація спільної політики щодо виробництва (видобутку) нафти в країнах – учасниках організації, підтримання справедливих і стабільних цін на нафту для її виробників, забезпечення ефективного й стабільного постачання нафти країнам-споживачам та віддачі від капіталу, інвестованого в нафтову галузь. Сьогодні до ОПЕК входять 13 країн: Алжир, Ангола, Венесуела, Габон, Ірак, Іран, Конго, Кувейт, Лівія, ОАЕ, Нігерія, Саудівська Аравія та Екваторіальна Гвінея. Станом на 2019-й рік країни ОПЕК контролювали 79,1% світових запасів нафти, забезпечували 39% світового виробництва та 49,7% світового експорту нафти [14].

Організація арабських країн – експортерів нафти (ОАПЕК) – це заснована у 1968 р. регіональна міжурядова організація, до складу якої входять нафтовидобувні країни Північної Африки (Алжир, Єгипет, Лівія, Туніс) та Близького Сходу (Саудівська Аравія, Бахрейн, ОАЕ, Ірак, Кувейт, Катар, Сирія), чії економіки суттєво залежать від доходів від експорту нафти. Загалом мета організації ідентична головній меті ОПЕК, а саме – контроль над світовими цінами на нафту [15].

Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) – це автономний міжнародний орган у межах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), до складу якого станом на початок 2021 р. входили 30 держав-членів ОЕСР (США, Канада, країни Європи, Австралія, Нова Зеландія, Японія, Південна Корея). МЕА було створено в 1974 р. після нафтової кризи 1973 р. фактично на протигагу ОПЕК. Офіційною метою МЕА є сприяння міжнародному співробітництву в галузі вдосконалення світової структури попиту та пропозиції енергоресурсів та енергетичних послуг. Водночас МЕА, на відміну від, наприклад, ОПЕК, де-факто відстоює інтереси країн-імпортерів нафти. Члени МЕА, зокрема, зобов'язані підтримувати запаси нафти, обсяг яких не є нижчим за імпортовані протягом 90 діб обсяги нафти [16, 17].

10. Тенденції функціонування ринку нафти

Протягом 2010-2019 рр. світовому ринку нафти загалом була притаманна тенденція перевищення світового попиту на нафту над її світовою пропозицією, однак дефіцит пропозиції нафти на світовому ринку впродовж останніх 10 років залишався відносно незначним (рис. 13).

З огляду на рис. 13, обсяги світового виробництва та світового споживання нафти мають впевнений тренд до зростання у середньостроковій перспективі,

про що свідчать високі значення коефіцієнтів апроксимації (0,991 та 0,976 відповідно).

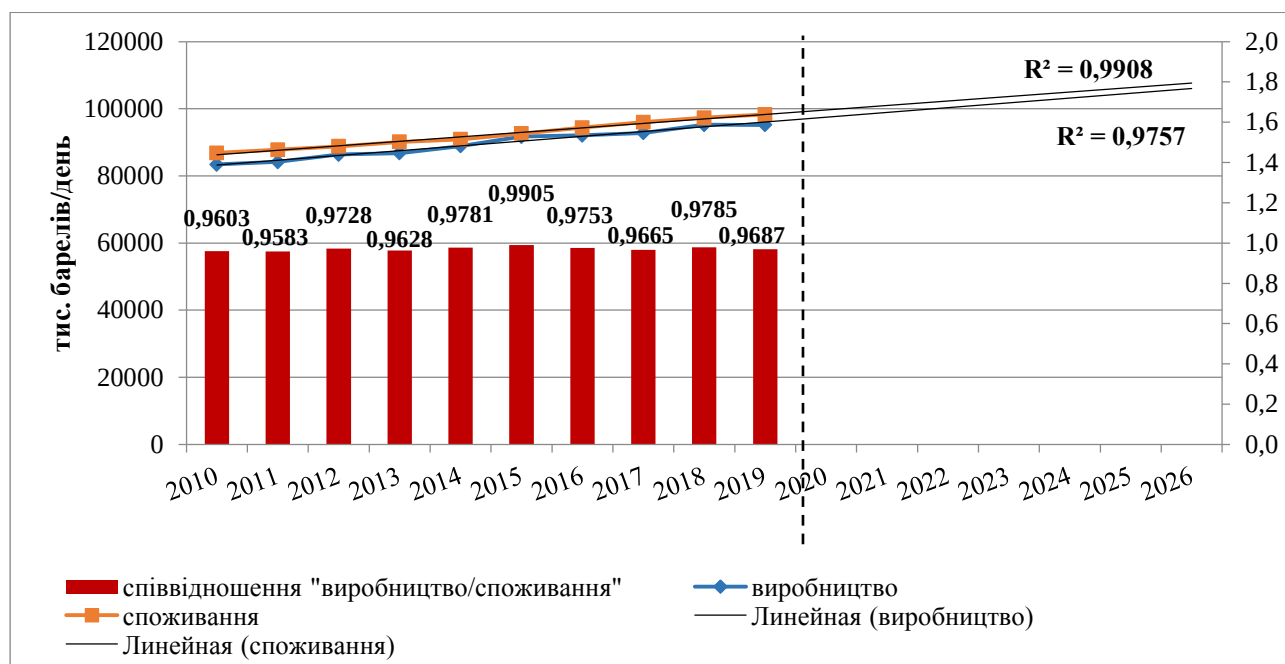

Рис. 13. Динаміка обсягів світового виробництва і світового споживання протягом 2010-2019 рр. та прогноз на 2020-2026 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами: [10]

Очевидно, що через вкрай негативний вплив пандемії COVID-19, зокрема, на світовий ринок нафти (драматичне зниження світового попиту на нафту, наприклад) у 2020-му та певною мірою в 2021-му рр. наявна на рис. 13 тенденція обсягів світового споживання та виробництва до зростання у 2020-му році не відповідає дійсності. Водночас очікується відновлення глобального попиту на нафту на фоні відновлення ділової активності та пожвавлення світової економіки загалом протягом наступних 1-2 років, відповідно до того як будуть скасовуватися обмеження, зумовлені пандемією, та здійснюватиметься вакцинація. Наразі ціни на нафту загалом повернулися до докризового рівня.

Існує чимало сценаріїв розвитку динаміки світових цін на нафту, однак визначити відповідний тренд відносно точно уявляється складним, оскільки ціни на нафту вкрай чутливі до тих або інших факторів економічного та політичного характеру. Загалом є можливою побудова приблизного тренду динаміки світових цін на нафту за допомогою прогнозу динаміки показника співвідношення обсягів світового виробництва нафти та світового попиту на неї і взаємозв'язку цього показника з характером змін світових цін на нафту в минулому, однак у контексті рис. 13 тренд динаміки показника «виробництво/споживання» має вкрай низький коефіцієнт апроксимації, тобто є недостовірним.

Крім того, протягом останніх 10 років на світовому ринку нафти спостерігалися помітні зміни, пов'язані з основними акторами. По-перше, впродовж останніх 5-6 років на світовому ринку нафти кардинально змінилися позиції США: унаслідок т.зв. сланцевої революції та скасування у 2015-му році

ембарго на експорт нафти за кордон Сполучені Штати Америки наприкінці 2010-х рр. стали країною №1 за часткою у світовому виробництві нафти, певною мірою звузили свою присутність на світовому ринку нафти як провідний імпортер та різко наростили експорт нафти, увійшовши до першої 5-ки головних експортерів на світовому ринку нафти. Це, зі свого боку, суттєво змінило традиційні важелі впливу на баланс попиту та пропозиції на світовому ринку нафти, зумовивши часткове падіння питомої ваги ОПЕК у світовому виробництві та експорті нафти та загалом підірвавши позиції ОПЕК – з її механізмами скорочення або збільшення обсягів видобування нафти – як донедавна чи не єдиним «володарем» ринкової влади на світовому ринку нафти.

Водночас на світовому ринку спостерігається суттєве посилення попиту на нафту з боку країн, що розвиваються, а саме Китаю та Індії (у 2019-му році Китай, збільшивши частку у світовому імпорті нафти вдвічі, став країною-імпортером нафти №1; Індія посідає 3-є місце), та фактична відсутність зростання попиту на нафту з боку, зокрема, розвинених європейських країн. Отже, впродовж наступних 10-15 років на світовому ринку нафти матиме місце тенденція до збільшення споживання нафти країнами, що динамічно розвиваються, та зменшення споживання розвиненими країнами.

11. Перспективи розвитку ринку нафти

Загалом, за прогнозами, рівень світового споживання нафти зростатиме щонайменше до 2035-2040 рр. Так, відповідно до звіту МЕА, до 2040-го року споживання нафти у світі зросте до 106,3 млн барелів на добу. Левову частку приросту забезпечать Китай та інші країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Натомість у Європі та США попит буде скорочуватися через підвищення паливної ефективності, електрифікацію транспорту та зростання споживання газу. Водночас основним споживачем традиційно буде залишатися транспорт, насамперед автомобілі, які споживають майже 45 млн барелів на день, що становить приблизно 45% усього світового попиту на нафту.

Крім того, поширення електромобілів і декарбонізація уявляються реальними, проте не дуже швидкими процесами. Сьогодні вуглеводні забезпечують понад 80% світової енергії, тоді як на сонячну та вітроенергетику припадає менше 2%. Щоб замінити вуглеводневе паливо, обсяги використання відновлюваної енергії протягом 20 років мають збільшитися в 90 разів – водночас світовій нафтовій промисловості знадобилося півстоліття лише для 10-кратного зростання.

Ба більше, технологічний розвиток та підвищення ефективності транспорту можуть призводити і до зростання попиту на традиційні види енергоресурсів, особливо нафту: так, із 1995-го року споживання авіаційного палива на пасажиро-кілометр скоротилося на 70%, проте обсяг повітряного руху зріс більше ніж у 10 разів, завдяки чому використання авіапалива у світі збільшилося на понад 50%. Щодо наземного транспорту, то зростання в 100 разів кількості електромобілів до 2040-го року (до 400 млн) призведе до

зниження світового попиту на нафту, за оцінками, лише на 5%. Водночас вірогідність таких темпів електромобілізації поки що викликає сумніви, оскільки автомобілі без двигуна внутрішнього згоряння ще занадто дорогі й неефективні. У зв'язку з цим в ОПЕК, наприклад, впевнені, що автомобілі продовжать відігравати ключову роль у світовому попиті на нафту, і до 2040-го року рівень світового споживання нафти, що припадає на автомобілі, сягне 48,4 млн барелів на день.

Немає підстав стверджувати й про зниження обсягів нафтохімічної промисловості, для якої нафта є базовою сировиною.

Загалом у найближчі десятиліття світовий попит на нафту, найімовірніше, не почне суттєво скорочуватися, навіть у разі прискорення розвитку технологій відновлювальної енергетики.

12. Україна на ринку нафти

В Україні досить розвинені нафтовидобувна та нафтопереробна промисловість – на території України, а саме в західній, південній та східній частинах, є поклади нафти, функціонують підприємства, що розвідують і видобувають нафту, а також нафтопереробні заводи (НПЗ), що переробляють сиру нафту на бензин, дизельне паливо та інші нафтопродукти.

Водночас Україна забезпечена нафтою власного виробництва лише на 11-12 %, якщо порівняти обсяги видобутку нафти з обсягами її споживання в Україні (рис. 14):

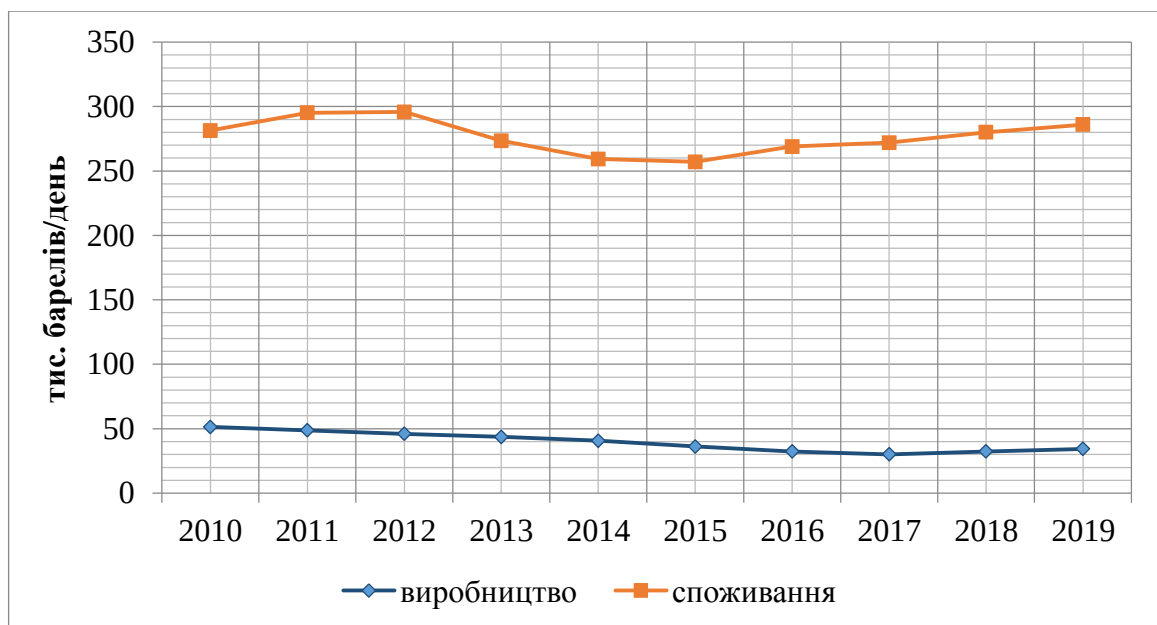

Рис. 14. Динаміка обсягів виробництва та споживання сирої нафти в Україні протягом 2010-2019 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами: [4, 5]

Відповідно до рис. 14, обсяг споживання нафти в Україні в 2018-2019 рр., після падіння протягом 2013-2015 рр., повернувся до рівня 2010-го року, тобто 282-286 тис. барелів/день. Водночас обсяг виробництва нафти в Україні

протягом 2010-2019 рр. поступово скорочувався – з 51,4 тис. бар./день до 34,3 тис. бар./день.

Очевидно, що така ситуація зумовлює високу імпорتنу залежність вітчизняних виробників нафтопродуктів від поставок сирової нафти з інших країн.

Загалом протягом 2010-2019 рр. обсяги імпорту нафти до України драматично скоротилися – з 4171,2 млн дол. (або 7787,9 тис. тон) до 412,4 млн дол. (або 790,6 тис. тон) (рис. 15):

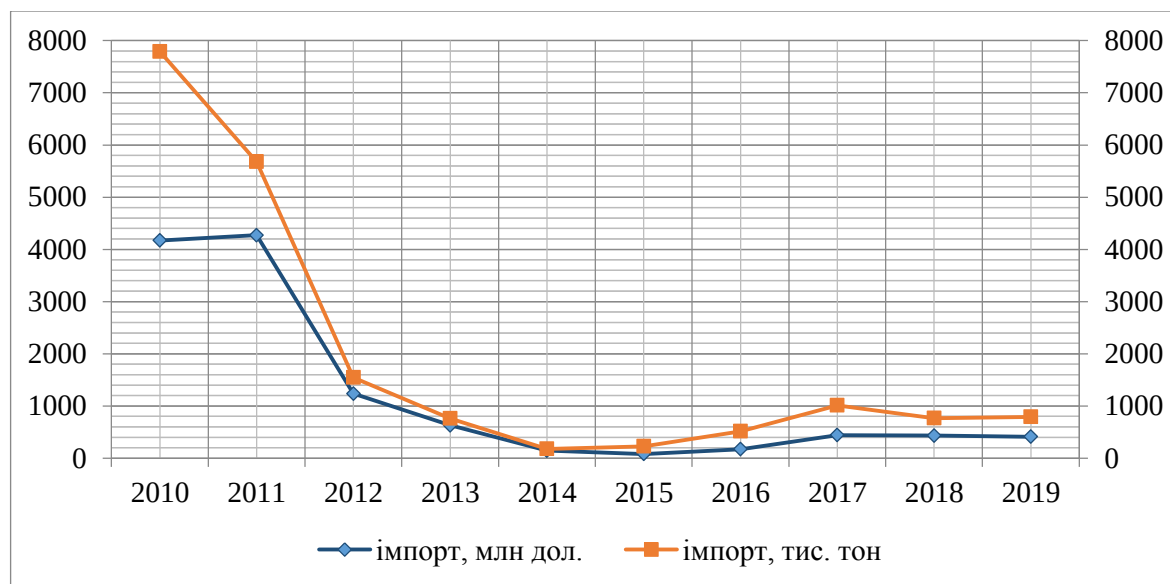

Рис. 15. Динаміка обсягу імпорту сирої нафти до України у вартісному й натуральному вираженні протягом 2010-2019 рр.
Джерело: складено автором за матеріалами: [11]

Рис. 15 свідчить про стійку тенденцію до скорочення українського ринку сирої нафти.

Географічна структура імпорту нафти до України протягом 2010-2019 рр. суттєво змінилася, однак залишалася вкрай недиверсифікованою (рис. 16):

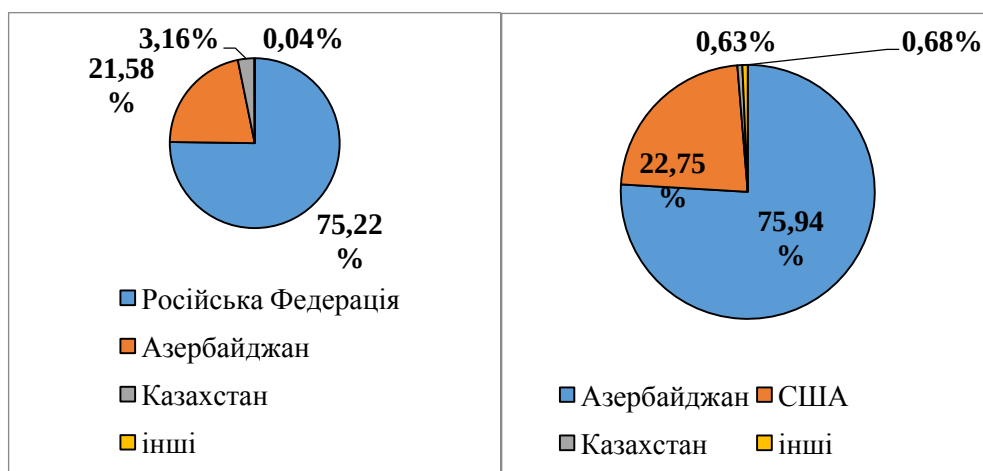

Рис. 16. Питома вага основних імпортерів нафти до України у 2010 (зліва) та 2019 (справа) рр.
Джерело: складено автором за матеріалами: [11]

Так, у 2010-му році головним постачальником нафти до України була Російська Федерація (75,2%). Крім того, суттєва частка у структурі імпортерів нафти до України припадала на Азербайджан (21,6%).

У 2019-му році основними імпортерами нафти до України були Азербайджан (75,9%) та Сполучені Штати Америки (22,7%). Натомість частка Російської Федерації у географічній структурі імпорту нафти до України в 2019-му році скоротилася до 0%, що зумовлено, зокрема, запровадженням у 2019-му році Урядом РФ заборони експорту нафти та нафтопродуктів до України [18].

Підсумкова таблиця за результатами дослідження ринку товару

1. Товарознавча характеристика нафти	Нафта – це горюча корисна копалина, що являє собою густу оліїсту рідину чорного, бурого або темно-коричневого кольору. До еталонних сортів належать: WTI, Brent, Dubai Crude.
2. Основні виробники нафти	США, РФ, країни ОПЕК (Саудівська Аравія, Ірак, ОАЕ, Кувейт), КНР, Бразилія
3. Основні експортери нафти	Країни ОПЕК (Саудівська Аравія – 16%, Ірак – 9%, ОАЕ – 5%, Нігерія – 4%, Кувейт – 4%), РФ – 12%, Канада – 7%, США – 7%
4. Основні імпортери нафти	КНР (22%), США (15%), Індія (10%), Японія (6%), Республіка Корея (6%), ФРН (4%), Іспанія (3%), Італія (3%), Нідерланди (2%) та Франція (2%)
5. Рівень і динаміка цін, темпи інфляції, прогноз	2010-й рік – 79,04 дол./барель 2013-й рік – 94,88 дол./барель 2016-й рік – 45,53 дол./барель 2018-й рік – 67,15 дол./барель 2020-й рік – 41,68 дол./барель
6. Ступінь конкуренції на ринку	Сучасний світовий ринок нафти є розпливчатою олігополією.
7. Ємність ринку	У 2019-му році обсяг світового споживання нафти становив 98272 тис. барелів/день.
8. Найбільш часто вживані форми і методи торгівлі нафтою	Провідні форми торгівлі нафтою – пряма (за контрактами між виробником і споживачем нафти) та непряма (на біржовому та позабіржовому ринках).
9. Міжнародні організації, що регулюють ринок нафти	ОПЕК, ОАПЕК, Міжнародне енергетичне агентство
10. Тенденції функціонування ринку	Протягом останніх 10 років попит перевищував пропозицію. Суттєво змінилася роль США та певною мірою ослабли позиції ОПЕК. Спостерігається збільшення попиту з боку країн, що розвиваються (Китай, Індія), та падіння попиту з боку розвинених країн (країни Європи, Японія).
11. Перспективи розвитку ринку	Світовий попит зростатиме до 2035-2040 рр. Драйвером зростання світового попиту стануть країни АТР, зокрема Китай. Водночас спостерігатиметься падіння попиту з боку розвинених країн (США, ЄС).
12. Україна на ринку нафти	Забезпечена нафтою власного виробництва лише на 11-12 % – чистий імпортер.

Список використаних джерел

1. Ціна нафти WTI (Texas light sweet) в 2021 році. Офіційний сайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/oil/wti/> (дата звернення: 06.04.2021)
2. Еталонні сорти нафти. Офіційний сайт «Тренснефть». URL: <http://discoverrussia.interfax.ru/wiki/58/> (дата звернення: 08.04.2021)
3. Ціна нафти Brent. Офіційний сайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/oil/brent/> (дата звернення: 06.04.2021)
4. Annual Statistical Bulletin 2015. Офіційний сайт ОПЕК. URL: https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2015.pdf (дата звернення: 08.04.2021)
5. Annual Statistical Bulletin 2020. Офіційний сайт ОПЕК. URL: <https://asb.opec.org/> (дата звернення: 08.04.2021)
6. World Bank Commodity Price Data. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/5d903e848db1d1b83e0ec8f744e55570-0350012021/related/CMO-Historical-Data-Annual.xlsx> (дата звернення: 07.04.2021)
7. Top ten companies by oil production. Офіційний сайт Offshore Technology. URL: <https://www.offshore-technology.com/features/companies-by-oil-production/> (дата звернення: 07.04.2021)
8. What Percentage of the Global Economy Is the Oil and Gas Drilling Sector? Офіційний сайт Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/030915/what-percentage-global-economy-comprised-oil-gas-drilling-sector.asp> (дата звернення: 08.04.2021)
9. Top ten oil and gas companies in 2020. Офіційний сайт Offshore Technology. URL: <https://www.offshore-technology.com/features/top-ten-oil-and-gas-companies-in-2020/> (дата звернення: 09.04.2021)
10. Statistical Review of World Energy 2020. Офіційний сайт BP. URL: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-oil.pdf> (дата звернення: 07.04.2021)
11. Trade map. URL: <https://www.trademap.org/Index.aspx> (дата звернення: 05.04.2021)
12. Crude Oil Bullet. Офіційний сайт CME Group. URL: https://www.cmegroup.com/trading/energy/crude-oil/light-sweet-crude-cash-settled_contractSpecs_options.html (дата звернення: 07.04.2021)
13. Нафтовий ринок. Просто про складне. Офіційний сайт «Газпром нефть». URL: <https://www.gazprom-neft.ru/files/journal/SNpr166.pdf> (дата звернення: 07.04.2021)
14. Brief History. Офіційний сайт ОПЕК. URL: https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm. (дата звернення: 06.04.2021)
15. History - the definition of the organization. Офіційний сайт ОАПЕК. URL:

<http://www.oapecorg.org/Home/About-Us/History> (дата звернення: 08.04.2021)

16. History. Офіційний сайт Міжнародного енергетичного агентства. URL: <https://www.iea.org/areas-of-work/ensuring-energy-security/oil-security> (дата звернення: 09.04.2021)
17. Oil security. The global oil market remains vulnerable to a wide range of risk factors. Офіційний сайт Міжнародного енергетичного агентства. URL: <https://www.iea.org/areas-of-work/ensuring-energy-security/oil-security> (дата звернення: 09.04.2021)
18. Росія заборонила експорт нафти і нафтопродуктів в Україну. Офіційний сайт Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiya-zaboronyla-eksport-nafty-i-naftoproduktiv-v-ukrayinu/29889372.html#:~:text=%D0%A3%D1%80%D1%8F%D0%B4%20%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%97%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B2%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%20%D0%B2,%D1%82%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%96%20%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%85%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B2>. (дата звернення: 09.04.2021)